

BIBLIOGRAFIA

- Buber, M. (1994). *Zaćmienie Boga*. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Gentili, A. (1997). *Chrześcijaństwo i ezoteryzm*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Gilson, E. (1987). *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Meng, H. (red.) (1963). *Sigmund Freud, Oskar Pfister, Briefe 1909-1939*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag.
- Pieper, J. (2000). *Scholastyka*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Possenti, V. (2004). *Filozofia i wiara*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Valverde, C. (1998). *Antropologia filozoficzna*. Poznań: Pallottinum.
- Vitz, P. (2002). *Psychologia jako religia. Kult samouwielbienia*. Warszawa: LOGOS.
- Waldenfels, H. (red.) (1997). *Leksykon religii*. Warszawa: Verbinum.
- Welte, B. (2000). *Czym jest wiara? Rozważania o filozofii religii*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Wundt, W. (1873). *Wykłady o duszy ludzkiej i zwierzęcej* (t. 1). Kraków: Nakładem A. Dygasińskiego i Małuji.

*Ryszard Stachowski
Instytut Psychologii
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*

PSYCHOLOGIA JAKO NAUKA HUMANISTYCZNA PODEJŚCIE CHRZEŚCIJAŃSKIE ŹRÓDŁEM INSPIRACJI

Wyrażona w artykule ks. Romualda Jaworskiego propozycja psychologii bazującej na antropologii chrześcijańskiej dotyczy w istocie czegoś więcej niż tylko aplikacji założeń antropologicznych filozofii chrześcijańskiej w psychologii. Już w pierwszym zdaniu Autor wyraża swoje osobiste przekonanie, i zgodnie z nim przekonuje czytelnika o zasadności potrzeby stworzenia i uprawiania psychologii chrześcijańskiej zarówno w środowisku akademickim, jak i w gabinecie psychoterapeuty.

Mimo krótkiej historii psychologii akademickiej, powstało w niej wiele różnych szkół i kierunków badawczych, teoretycznych i stosowanych. Zdaniem Autora, powstały one na bazie różnorodnych założeń antropologicznych, często sprzecznych z antropologią chrześcijańską. Dlatego też stwierdza, iż zasadne jest

pytanie: Dlaczego nie można by stworzyć psychologii chrześcijańskiej, której zadaniem byłoby „spojrzenie na świat psychiczny z perspektywy chrześcijańskiej i na bazie założeń antropologii chrześcijańskiej”? W dalszej części artykułu sformułowane zostało zadanie dla psychologii chrześcijańskiej: reinterpretacja opisywanych przez psychologię akademicką różnych aspektów życia psychicznego, skorygowanie zafałszowanego często obrazu życia, człowieka, Boga, świata, normy psychologicznej, zdrowia czy patologii.

Jakkolwiek jestem przekonany o potrzebie systematycznych działań w nakreślonym wyżej kierunku, to również przewiduję trudności z recepcją tych propozycji w środowisku psychologów. Także Autor dostrzega tego rodzaju trudności, skoro w pierwszych zdaniach artykułu mówi o „potrzebie apologii swego stanowiska”.

Trudności z recepcją tego rodzaju propozycji mogą pojawić się m.in. w sytuacji, gdy psycholog nie dostrzega sprzeczności, lub nawet niezgodności, między sposobem uprawiania przez siebie psychologii a swoimi przekonaniem religijnymi czy założeniami antropologii chrześcijańskiej. Nadto minęło nieco ponad 100 lat od usamodzielnienia się psychologii akademickiej. O ile zatem filozofowie mogą dość swobodnie uprawiać filozofię chrześcijańską i działać na rzecz jej dalszego rozwoju, to psychologowie są ciągle wrażliwi na to, by nie narzucać im zewnętrznych standardów analizy i uzasadniania przedmiotu ich naukowej pracy badawczej. W takich sytuacjach psycholodzy często przyjmują postawę obronną przed tym, co traktują jako zewnętrzną ideologizację czy dogmatyzm. W związku z czym bardzo utrudniona staje się realizacja sformułowanego przez Autora artykułu postulatu unikania konfrontacji i działania raczej na rzecz integracji i twórczego rozładowywania napięć między wymogami obiektywizmu w akademickiej pracy badawczej a wymogami prawdy objawionej.

Należy zwrócić uwagę, iż w psychologii akademickiej, od czasu W. Wundta i W. Diltheya, wyróżniają się dwa paradygmaty badawcze o zasadniczo różnym sposobie ujmowania przedmiotu, metod i podejścia badawczego w psychologii jako nauce przyrodniczej i w psychologii traktowanej jako nauka humanistyczna. Niewątpliwie psychologia akademicka została zdominowana przez paradygmat przyrodniczy, w którym modelowym sposobem uprawiania nauki były fizyka, fizjologia czy matematyka.

Niemniej paradygmat humanistycznego podejścia w psychologii był na tyle obecny, iż W. Stern (1938) podjął się dookreślenia podstaw psychologii ogólnej z perspektywy personalistycznej. Tego rodzaju orientację badawczą realizowali

twórcy amerykańskiej psychologii humanistycznej, C. Rogers i A. Maslow. Rogers (1955) postawił sobie zasadnicze pytanie: osoby czy nauka? Odpowiedź na to pytanie zawarł w książce *On becoming a person* (1961), odwołując się do danych empirycznych z systematycznie prowadzonych badań według wymogów psychologii akademickiej. Natomiast Maslow dookreślił podstawy psychologii humanistycznej jako nauki akademickiej w *Psychology of science* (1966).

Status psychologii jako nauki humanistycznej dookreślił w sposób bardziej klarowny i systematyczny A. Giorgi (1970/2002) w pracy opublikowanej pod znamienym tytułem *Psychology as a human science. A phenomenologically based approach*. Giorgi zrezygnował z używanej wówczas nazwy „psychologia humanistyczna” na rzecz określenia „psychologia jako nauka humanistyczna” ugruntowana w podejściu fenomenologicznym, zarówno w zakresie psychologicznej analizy i opisu struktury intencjonalnych i osobowych wymiarów ludzkiego doświadczenia i działania w świecie przeżywanym (por. Uchnast, 2003).

Należy zwrócić uwagę, iż w podejściu fenomenologicznym nie formułuje się postulatów, lecz zasady empirycznej pracy badawczej. Nie wchodząc w szczegółowe założenia tego podejścia, warte uwagi jest to, iż w okresie tworzenia podstaw metodycznej fenomenologicznej analizy świata przeżywanego, w eksperymencie introspekcyjnym Wundta obowiązywała zasada unikania błędu bodźca, tzn. jakichkolwiek odniesień badanych treści świadomości i procesów jej organizacji do zewnętrznego źródła doznania sensorycznego (bodźca dalszego). Skądinąd w uprawianym współcześnie paradygmacie konstruktywizmu poznawczego również uznaje się, iż psychologicznie realne są jedynie indywidualne konstrukty i reprezentacje umysłowe. W związku z tym pojawia się istotny dla psychologii problem wiarygodności i obiektywnego charakteru wiedzy o czymś/kimś Innym. Kartezjska radykalna dychotomia między światem myśli i metodycznie zakwestionowanym istnieniem zewnętrznego świata natury wydaje się ciągle obowiązującym paradygmatem w psychologii jako nauce przyrodniczej.

Niemniej jednak John Heron (1996) wskazuje na coraz bardziej wyraźne kształtowanie się w psychologii podejścia postkonstruktywicznego, którego paradygmat wyrażany jest w terminach: współuczestniczenie, współdziałanie, spotkanie, dialog (*participating-knowlege, co-operative approach*). W podejściu tym akcentuje się komplementarność podmiotowych i przedmiotowych wymiarów ludzkiego doświadczenia rzeczywistości otaczającego świata. Nadto jednostka ludzka, współuczestnicząc z innymi w doświadczeniu rzeczywistości, dialoguje o wspólnie przeżywanym świecie, wypróbowuje zdobytą w ten sposób wiedzę,

dąży do interpersonalnej prawdy. Heron zapewnia, iż paradygmat ten ma określone założenia ontologiczne, epistemologiczne, metodologiczne i aksjologiczne zasady w dziedzinie relacji interpersonalnych.

Podejście kooperacyjne w psychologii uzyskuje wsparcie i ugruntowanie w coraz bardziej upowszechnianym paradygmacie synergii – jako podstawowej i powszechnej zasadzie organizacji i rozwoju naturalnych systemów złożonych (Buckminster Fuller, 1997; Corning, 1998). Mówiąc najkrócej, zjawisko synergii ma miejsce wówczas, gdy w wyniku współdziałania różnorodnych części pojawia się nowa jakość, której nie można przypisać poszczególnym częściom procesu współdziałania. W terminach tej zasady podejmowana jest próba sformułowania alternatywnej, do darwinowskiej, teorii ewolucji, której zasadą jest nie tyle walka o byt, ile wzrost i doskonalenie się synergicznych układów współdziałania. Można by jedynie nadmienić, iż już w IV wieku n.e. św. Grzegorz z Nazjanzu (†390) wyjaśniał sposób współdziałania natury ludzkiej i łaski nadprzyrodzonej w terminach zasady synergii. Stanowisko to określa się jako synergizm teologiczny.

W terminach zasady synergii w psychologii określa się jakościowy charakter organizacji części współtworzących naturalną *gestalt*. Podstawowym warunkiem takiej organizacji jest to, by części te były różnorodne, względnie kompletne, bezpośrednio współuczestniczące w tworzeniu całości według jednej zasady organizacji – zasady synergii (por. Uchnast, 1994). Zasada synergii była dookreślana w psychologii postaci w miarę przechodzenia od opisu organizacji treści świadomości do opisu struktury doświadczenia „Ja – nie-Ja/otoczenie zachowania” (Koffka, 1935) czy też „Ja – nie-Ja/pole widzenia/świat widzenia” (Gibson, 1979). Być może wzrost zainteresowania wyjaśnianiem organizacji i rozwoju psychicznego w paradygmacie synergicznych układów i zdolności ludzkiej do ich współtworzenia będzie czynnikiem stymulującym do wzrostu gotowości u psychologów do wypracowania racjonalnych podstaw do twórczego współdziałania z perspektywy wymogów psychologii jako nauki przyrodniczej, psychologii jako nauki humanistycznej czy też z perspektywy chrześcijańskiej.

Wyrażam przekonanie, iż tego rodzaju podejście badawcze może stworzyć warunki, by podejście chrześcijańskie w psychologii nie było traktowane jedynie jako postulat czy jakiś zewnętrzny dodatkowy wymóg, ale również jako wynik mądrości pokoleń dążących do interpersonalnej prawdy o tym, co jest przedmiotem ostatecznej i najgłębszej troski o dobro człowieka, o dobro świata otaczającego – który daje do myślenia, czasem zaskakuje i zdumiewa – w którym on żyje,

pracuje, cieszy się, cierpi i umiera. Dlatego też, podejście chrześcijańskie może być:

– źródłem inspiracji i wzrostu wrażliwości i zdolności do rozpoznawania tego, co w psychologii współczesnej zostało ugruntowane i wyrosło z dziedzictwa kultury chrześcijańskiej, m.in. w rozwoju podejścia personalistycznego w psychologii oraz w ugruntowaniu racjonalności wymiarów wiary religijnej (por. Uchnast, 1999);

– systemem odniesień i orientacji (*framework*) w rozpoznawaniu i w krytycznym różnicowaniu możliwości i ograniczeń przyjmowanych psychologicznych paradygmatów teoretycznych i ich implikacji w psychologii stosowanej;

– źródłem inspiracji i wzrostu wrażliwości oraz rzetelnej, systematycznej i metodycznej orientacji na to, co specyficznie ludzkie, co umożliwi rozwój i doskonalenie człowieka w wymiarze psychicznym, osobowym, duchowym, społecznym i religijnym.

Jednak nie czas i miejsce, by podawać bardziej wyczerpujący opis pola możliwych synergicznych współdziałań między reprezentantami różnych podejść badawczych w psychologii. Współuczestniczenie w realizacji tego rodzaju programów badawczych może przyczynić się do wzrostu nie tylko ich jakości merytorycznej i metodologicznej, lecz także pozytywnych postaw w stosunku do osób uprawiających inne podejścia badawcze w psychologii.

BIBLOGRAFIA

- Buckminster Fuller, R. (1997). *Synergics. Explorations in geometry of thinking*. Sebastopol, CA: Estate of Buckminster Fuller.
- Corning, P. A. (1998). The synergism hypothesis. On the concept of synergy and it's role in the evolution of complex systems. *Journal of Social and Evolutionary Systems*, 21, 2.
- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin, Comp.
- Giorgi, A. (2002). *Psychologia jako nauka empiryczna uprawiana z ludzkiej perspektywy. Podejście fenomenologiczne*. Białystok: Trans Humana (oryg. *Psychology as a human science. A phenomenologically based approach*. New York: Harper & Row 1970).
- Heron, J. (1996). *Co-operative inquiry. Research into the human condition*. London: Sage, Publ.
- Koffka, K. (1935). *Principles of gestalt psychology*. New York: Harcourt, Brace.
- Maslow, A. (1966). *The psychology of science: A reconnaissance*. New York: Harper & Row.
- Rogers, C. R. (1955). Persons or science? A philosophical questions. *American Psychologist*, 10, 267-278.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person*. Boston: Houghton Mifflin.

- Stern, W. (1938). *General psychology from the personalistic standpoint*. New York: Macmillan.
- Uchnast, Z. (1994). Reinterpretacja założeń psychologii postaci: od modeli całości jako symbolicznej figury do modelu całości naturalnej jako ekosystemu. *Roczniki Filozoficzne*, 42, 4, 33-71.
- Uchnast, Z. (1999). Osobowa postawa wiary: model jakościowej analizy. *Roczniki Psychologiczne*, 2, 33-53.
- Uchnast, Z. (2003). Osoba ludzka jako przedmiot psychologii. Implikacje założeń podejścia fenomenologicznego i psychologii postaci. W: P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski (red.), *Studia z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim* (t. 11, s. 11-20). Lublin: Wydawnictwo KUL.

Zenon Uchnast
Instytut Psychologii KUL